

چهارمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در
فرهنگ، زبان و ادبیات فارسی

The 4th National Conference on Innovation and
Research in Persian culture, language and literature

عیوب فصاحت در آثار صادق هدایت

شامل:

(زنده به گور، سگ ولگرد، وغ وغ ساهاب و بوف کور)

۱، فریبا قیطانی، ۱، علی حسن سهراب نژاد^۲

چکیده:

عیوب فصاحت یکی از مباحثی است که کمتر به عنوان بحث‌های مهم بلاغت از قدیم مطرح بوده است. صادق هدایت به عنوان یکی از نویسندگان برجسته‌ی ایران دارای سبک مخصوص به خویش و صاحب شاهکار بوف کور نیز از این عیوب مبرا نیست. در نگارش این مقاله با روشی کتابخانه‌ای و شیوه‌ی توصیفی-تحلیلی به بررسی عیوب فصاحت در آثار صادق هدایت پرداخته شده است با در نظر داشتن اهمیت این موضوع که نویسنده می‌تواند از این موارد به منزله‌ی شگرد مفید بلاغت سود بجوید؛ برای مثال، مخالف قیاس دستور سخن بگوید و کلامی نو و برجسته بیافریند، یا خشم و رنج و اعتراض را با کلامی ناخوشایند و خشن (کراهت در سمع و تنافر حروف) بیان کند تا تناسب حس و زبان را رعایت کرده باشد، یا تعقید را چنان زیبا به کار گیرد که آن را ابهام هنری بنا مند. تکرار فعل‌ها نمایشگر نوعی شتابزدگی و متاثر است از بافت روانی اثر درحالی که تعقیدات تامل و خیال پردازی لطیفی را در خواننده باعث می‌گردد که توانایی نویسنده را مضاعف و برجسته‌تر از پیدایش این عیوب نشان می‌دهد.

- آثار مورد بررسی در این مقاله: بوف کور - وغ وغ ساهاب-زنده به گور و سگ ولگرد است و عیوب بررسی شده در ۵ حوزه مخالفت با قیاس- غرابت استعمال-تعقید لفظی - تعقید معنوی همراه با توجیه و توضیح درست جملات بررسی شده و پس از برشمردن عیوب نموداری آماری جهت نمایش و نمود برتری بین آن‌ها تدوین و توضیح داده شده است.

واژگان کلیدی: فصاحت، عیوب فصاحت، صادق هدایت، بوف کور، تعقید

^۱ دانشجوی کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی دانشگاه پیام نور ایلام

^۲ استادیار رشته زبان و ادبیات فارسی دانشگاه پیام نور ایلام

چهارمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در فرهنگ، زبان و ادبیات فارسی

The 4th National Conference on Innovation and Research in Persian culture, language and literature

مقدمه:

همانطور که می‌دانیم فصاحت مربوط به لفظ و بلاغت مربوط به معنی است اما هر دو در هم تاثیر متقابل دارند که باعث شده است هر دو را باهم به کار برند. فصاحت و بلاغت از برخی جهات در دوره‌های مختلف زبانی و سبکی دچار تغییر و تحول می‌شود از این رو ممکن است که برخی از مطالب کلی آن در همه زبان‌ها و زمان‌ها صادق باشد اما در برخی از آثار بزرگان ادب می‌توان استثناهایی سراغ گرفت که منجر به پیدایش عیوب فصاحت می‌گردد. (شمیسا، سیروس و بهنام، رسول، ۱۳۸۹: ۲۵) عیوب فصاحت مخل فصاحت کلام و کلمه است که عموماً در کتب بلاغی عربی و فارسی از آنها یاد شده است بیرون از چهارچوب کلیشه‌ای و تقلیدی میتوان گفت عیب یا حسن بودن این عیوب، با توجه به شرایط متکلم (گوینده)، مخاطب (شنونده)، و اقتضای موضوع، امری نسبی و متغیر است: از متقدمان، ابن معتر (د ۲۹۶ق) نخستین بار از عیوب فنون بلاغی سخن به میان آورده و در کنار استعاره‌های زیبا، برخی از استعارات نازیبا را برشمرده. از متأخران، استاد جلال الدین همایی در نسبی بودن عیوب کلام اظهار نظر کرده و نوشته است: پیداست که تتابع اضافات و تکرار بی مورد و همچنین دیگر احوال کلمه و کلام مثل تعیین عطف، استثنا، حذف، ذکر تقدیم و تأخیر و امثال آن، چون در غیر موارد مقتضی اتفاق افتاده باشد مخل فصاحت است ولیکن آن را از عیوب مسلم نمی‌توان شمرد؛ چه، ممکن است در بعضی موارد لازم بلکه مستحسن باشد، مانند نوعی تکرار که جزو صنایع لفظی بدیع شمرده‌اند (همایی، ۱۳۷۳: ۲۱) نکته دیگر که مسئله عیب یا حسن بودن موارد یادشده را کم اعتبار می‌کند اساس دو زبان فارسی و عربی است. متقدمان در علوم بلاغی چون نخست به کتب عربی نظر داشته‌اند و این‌گونه مطالب را بیشتر برای زبان عربی صادق می‌دانستند، ناخودآگاه همه آن موارد را برای زبان فارسی هم وضع کرده‌اند، حال آنکه زبان هر قوم که در اصل نماد فرهنگ (پسندها

چهارمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در فرهنگ، زبان و ادبیات فارسی

The 4th National Conference on Innovation and
Research in Persian culture, language and literature

و ناپسند‌های) اوست، حسن و عیب کلام نیز تابع امور فرهنگی و ذائقه هنری اهل همان زبان است اگر با دقت و بدون پیش فرض به آثار ادبی «قدیم و جدید» نگریسته شود، ملاحظه خواهد شد که موارد مشهور به عیوب فصاحت کلام و کلمه نه تنها به فصاحت کلام صدمه ای وارد نمیکنند، بلکه گاه بر بلاغت (رسایی و تأثیر و دلنشینی) آن نیز می افزاید؛ (پشت دار، علی محمودآزادی مقدم، پروین، ۱۳۹۰: ۲). صادق هدایت نیز از این قاعده مستثنی نیست. شاید بتوان اندکی از تعقیدهای ریختی و ساختاری نثر هدایت را به مشغول بودن ذهن او در یک زمان با چند زبان دنیا از قبیل فارسی، انگلیسی، فرانسه، پهلوی و ... ربط داد. بدیهی است که تمام اجزا یک اثر از لغات و تعبیر گرفته تا تشبیهات و استعارات و غیره باید در خدمت موضوع باشد لذا توصیفات منحصر به فرد و ویژه‌ی خود هدایت، تکرار فعل‌ها در برخی مواقع که احساس می‌شود یک نوع عجله و شتاب زدگی در نویسنده ریشه دوانده – همان هجوم واژگان از دنیای ناخودآگاه نویسنده – که باعث شده خواننده هیچگاه سررشته‌ی کلام را از دست ندهد در کل فضایی انتزاعی و مشترک از جنس ابهام و محاقی از رنگ خاکستری آثار هدایت را در بر گرفته که از آن می‌توان به دنیای شبانه‌ی هدایت تعبیر کرد که این به ویژگی‌های شخصیتی و روان هدایت بر می‌گردد. به اعتقاد نگارنده همگی لایه‌های فکر هدایت از روی آثار وی قابل کشف و تبیین نیست و شاید هم الفبای ۳۲ تایی زبان فارسی ظرفیت پهنه‌ی بی‌پایان، خلاق و مرموز هدایت را ندارد. اما بر کسی پوشیده نیست که با وجود این عیوب در فصاحت قلم هدایت همچنان گیرایی و جذابیت خویش را داشته و خواننده را تا پایان حریر صانه با خود همراه می‌سازد.

در مورد عیوب فصاحت در آثار صادق هدایت تحقیق مستقلی منتشر نشده است و باید گفت که اغلب آثاری هم که در مورد نثر هدایت نوشته شده به بررسی سبک نوشته‌ها و واکاوی گرایش‌هایش می‌باشد و این پژوهش برای نخستین بار به بررسی عیوب فصاحت در آثار وی پرداخته است.

چهارمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در
فرهنگ، زبان و ادبیات فارسی

The 4th National Conference on Innovation and
Research in Persian culture, language and literature

در این تحقیق با روشی کتابخانه‌ای و شیوه‌ی توصیفی تحلیلی و همچنین مطالعه سطر به سطر متن آثار با اطلاع از شیوه نگارش متون و ویژگی نثر داستانی صادق هدایت و آشنایی با علم معانی به بررسی عیوب فصاحت در آثار پرداخته شده سپس به وسیله دسته بندی و تنظیم نمودار جمع بندی صورت گرفته است.

عیوب فصاحت :

مواردی هست که ممکن است بر فصاحت تاثیر منفی بگذارد و استواری کلام را در هم بریزد:

از نظر قدما چند مورد از میان موارد متعددی که میتواند محل فصاحت باشد و از تاثیر کلام بکاهد مهم بوده است و معمولا آنها را در دو بخش (عیوب فصاحت در کلمه) و (عیوب فصاحت در کلام) دسته بندی کرده‌اند (شمیسا، سیروس و بهنام، رسول، ۱۳۸۹: ۲۶) در این پژوهش به هر دو مقوله پرداخته شده است.

اینک به چندی از عیوب فصاحت در آثار هدایت که شامل مخالفت با قیاس - غرابت استعمال - تعقید لفظی وضعف تالیف و تعقید معنوی میپردازیم که مهم ترین آنها به شرح زیر است:

چهارمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در
فرهنگ، زبان و ادبیات فارسی

The 4th National Conference on Innovation and
Research in Persian culture, language and literature

بحث و بررسی:

الف - مخالفت با قیاس:

آن است که واژگان موافق و سازگار با قواعد صرف و دستور ساخته نشده باشند. مثلاً استعمال کلمات فارسی با علائم نحو زبان عربی یا مواردی از این قبیل. (شمیسا، سیروس، ۱۳۹۳: ۱۰؛ همایی، جلال الدین؛ ۱۳۷۳: ۱۱).

جفنگیات دختر، کی همسر ادبیات پدر شود!

وغ و غ ساهاب ص ۶۹

در این مثال واژه‌ی جفنگ که عربی نیست با علامت «ات» عربی جمع بسته شده است.

بس عجایب هاست در دنیای دون.

وغ و غ ساهاب ص ۶۱

عجایب که خود یک واژه‌ی عربی و جمع است دوباره با علامت «ها» که نشانه‌ی جمع فارسی است جمع

بسته شده است.

مدت مدیدی است از گل روی تو دوریده‌ام.

چهارمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در
فرهنگ، زبان و ادبیات فارسی

The 4th National Conference on Innovation and
Research in Persian culture, language and literature

وغ و غ ساها ب ص ۳۲

به کار بردن فعل "دور بوده ام" یا "دوری کرده ام" در ریخت نادرست دوریده ام.

چون عشقم به جنایت آلوده شد دیگر زندگی نمی خام.

وغ و غ ساها ب ص ۳۱

به کار بردن ریخت نادرست "نمی خام" از نظر املائی.

شهر شلوغ شد مردم فراریدند.

وغ و غ ساها ب ص ۱۸

استفاده از ریخت فعل نادرست "فراریدند" از نظر دستوری.

در دیگر آثار شاهدی یافت نگردید.

ب- غرابت استعمال:

هر گاه نویسنده از کلمات غریب، دور از ذهن، نا آشنا، غیر معمول، و مرده استفاده کند ان را غرابت استعمال

گویند. (شمیسا، سیروس و بهنام، رسول، ۱۳۸۹: ص ۲۸)

او همان حرارت عشقی مهر گیاه را در من تولید کرد.

چهارمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در
فرهنگ، زبان و ادبیات فارسی
The 4th National Conference on Innovation and
Research in Persian culture, language and literature

بوف کورص ۹

آوردن واژه‌ی قدیمی "مهر گیاه" که بیشتر در اشعار شاعران قرون گذشته همچون خاقانی و گاهی سعدی یافت می‌شود و به معنای مردم گیاه و آن بیخ گیاهی است شبیه به مرد و زن به هم پیوسته‌ای که دست‌ها را بر هم حمایل کرده و پاها را در هم محکم ساخته، در متن رمان مدرن "بوف کور" دور از ذهن می‌نماید. [صادق هدایت](#) در [نیرنگستان](#) به نقل از [برهان قاطع](#) مهرگیاه را این‌گونه توصیف می‌کند: «گیاهی باشد شبیه آدمی و در زمین چین روید و آن سرازیر و نگونسار می‌باشد چنانکه ریشه‌های آن به منزله‌ی موی سر اوست. نر و ماده در گردن هم کرده و پایها در یک دیگر محکم ساخته، گویند هر آنکه آن را بکند در اندک روزی بمیرد و طریق کندن آن چنانست که اطراف آن را خالی کنند چنان که به اندک زوری کنده شود و ریسمانی بر آن بندند و سر ریسمان را بر کمر سگ تازی محکم سازند و شکاری در پیش آن سگ رها کنند. چون سگ از عقب شکار بدود آن گیاه از بیخ و ریشه کنده شود و سگ کن به این اعتبارش گویند و سگ بعد از چند روز بمیرد و آن را مردم گیاه یا مردم گیاه نیز خواندند و نر و ماده آن را از هم تفرقه نتوان کرد و اگر قدری از آن را با شیر گاو بخورد زنی بدهند که عقیم باشد البته فرزندش به هم رسد. اگر از نر بخورد فرزندش نر و اگر از ماده بخورد فرزندش ماده می‌شود (هدایت، صادق، ۱۳۱۲: ۸۸).

از حسن اتفاق خانه‌ام بیرون شهر. ...

به کار بردن ترکیب حسن اتفاق البته نه از روی تفاضل بوده است اما مقداری نامانوس به نظر می‌رسد و در زبان فارسی واژگانی مناسب جایگزین دارد.

چهارمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در
فرهنگ، زبان و ادبیات فارسی
The 4th National Conference on Innovation and
Research in Persian culture, language and literature

چون هوزوارشن ادبی به دهنم مزه نمی کند.

بوف کورص ۵۳

واژه‌ی "هوزوارشن" یا اوزوارش در نوشته‌های ام دبیره که ویژه پهلوی بوده است، هوزوارشن به واژه‌ها یا بخش‌هایی از یک واژه گفته می‌شود که به زبان آرامی و به خط پهلوی نوشته می‌شد، اما هنگام خواندن آنها برابر پارسی میانه آنها تلفظ می‌شد. (باقری، مه‌ری، ۱۳۹۳: ۵۹-۶۰)

مگر فضولی؟ به توجه؟ مردکه جلنب‌ری حرف دهن‌ت را بفهم، با زن مردم چکار داری؟

زنده به گور ص ۴۲

به کاربردن واژه‌ی غریب "جلنب‌ری" دور از ذهن و نامانوس می‌نماید.

می‌گذارید این مرتیکه‌ی بی‌سر و بی‌پا میان کوجه به عورت مردم دست اندازی بکند؟

زنده به گور ص ۴۲

استعمال واژه‌ی "عورت" در معنای جنس مونث و زن که ده قرن پیش در متن‌هایی همچون تاریخ بی‌هی دیده‌ام که کاربرد داشته‌اند هم بسیار انگشت‌شمار است که در این جا نامانوس است.

چهارمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در
فرهنگ، زبان و ادبیات فارسی

The 4th National Conference on Innovation and
Research in Persian culture, language and literature

بعد مرا فرستادند نزدیک شهر (کلنی) در یک دهکده برای کارهای فلاحتی.

زنده به گور ص ۵۰

از آنجا که این جمله از زبان یک فرانسوی در داستان "اسیر فرانسوی" از مجموعه‌ی زنده به گور بیان می‌شود برای حفظ فضای داستان و گزینش واژگانی با در نظر گرفتن مکان و زمان بهتر از از واژه‌ای مانوس تر مثلا "کشاورزی" استفاده گردد.

همه‌ی آنها برای سد جوع به جای رفع احتیاجات خیلی ابتدایی زندگی بود.

سگ ولگرد ص ۱۱

به کار بردن ترکیب عربی "سد جوع" در معنی "رفع گرسنگی" کهنه و دور از ذهن است.

جوان به قصد انتحار قمچیل کشید.

وغ و غ ساهاب ص ۳۳

به کار بردن واژه‌ی غریب "قمچیل" در متن زیبا به نظر نمی‌رسد.

لازم به توضیح است که واژه قمچیل شاید در گویش محلی یا زبان مادری در معنای چاقو به کار برده شده باشد ولیح تر آنکه خود اسم اثر یعنی وغ وغ ساهاب که برای خواننده وغ وغ صاحب را تداعی میکند مبرا از غرابت نیست و برای ما حکایت همان وغ وغ صاحب وَ وَ حِ / حَ [(ا مرکب) بازیچه یعنی آلت بازی است کودکان را که آوازی چون آواز مرغابی از آن برآید. (یادداشت مرحوم دهخدا). وغ وغ صاحب (در تداول عامه)، آلتی مرکب از دو مقوای مدور که شکل استوانه ً آن دو را با کاغذ به هم وصل کنند و در داخل آن چند

چهارمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در
فرهنگ، زبان و ادبیات فارسی

The 4th National Conference on Innovation and
Research in Persian culture, language and literature

مه‌ره ُ کوچک تعبیه کنند و چون دو قاعده را به هم نزدیک کنند و سپس دور سازند صدایی از آنها برخیزد.
(فرهنگ فارسی معین).

۳- تعقید لفظی و ضعف تالیف:

ترکیب کلمات با هم و ساختن عبارات و جملات نباید مغشوش و سست باشد تا معنی به روشنی منتقل شود و
بیشتر مربوط به تقدیم و تاخیر و یا حذف کلمات و امثال آن باشد (شمیسا، سیروس، ۱۳۸۳؛ ص ۱۲-۱۳ و
همایی، جلال‌الدین، ۱۳۷۳: ۱۸).

به یک نگاه کافی بود، برای این که آن فرشته‌ی آسمانی، آن دختر اثیری، تا آنجایی که فهم بشر عاجز از
ادراک آن است، تاثیر خودش را در من بگذارد.

بوف کورص ۱۰

در دید اول مفهوم اصلی به ذهن خواننده متبادر نمی‌شود زیرا ترکیب و نحو عبارات استوار نیست و مقصود
نویسنده این است که:

با یک نگاه کافی بود تا آن فرشته‌ی آسمانی، آن دختر اثیری، تاثیر خود را - که فهم بشر از ادراک آن عاجز
است- بر من بگذارد.

چهارمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در
فرهنگ، زبان و ادبیات فارسی

The 4th National Conference on Innovation and
Research in Persian culture, language and literature

نشان شوم آن تا زنده ام از روز ازل تا ابد تا آنجا که خارج از فهم و ادراک بشر است مرا زهر آلود
خواهد کرد.

بوف کورص ۳

که مقصود نویسنده چنین بوده است: نشان شوم آن زندگی مرا از روز ازل تا ابد، تا آنجا که خارج از فهم و
ادراک بشر است، زهرآلود خواهد کرد.

می بایستی در این زندگی نزدیک او بوده باشم.

بوف کورص ۱۰

که مقصود نویسنده «بی تردید در زندگی پیشین نزدیک او بوده‌ام» بوده است که در دید اول به راحتی به ذهن
متبادر نمی‌شود.

درباره زن اثیری:

یکی از شخصیت‌های رازآمیز و بحث‌برانگیز این رمان، «زن اثیری» است. تاکنون نظریات گوناگونی درباره
چیستی و کیستی این زن داستانی از سوی تفسیرگران و منتقدان بازگفته شده‌است. دیدگاه‌هایی به
تبارشناسی «زن اثیری» بر پایه نشانه‌هایی از درون متن و نشانه‌هایی از بیرون متون پرداخته شده است که
در پی پاسخ بدین پرسش است: آیا شخصیت «زن اثیری» تنها برآمده از خیال خلاق داستان‌پرداز است یا
ریشه در واقعیت‌های بیرونی دارد. نتیجه این پژوهش‌ها نشان می‌دهد که تصویر زن اثیری و مکان
به‌خاک‌سپاری او با برخی از یافته‌های باستان‌شناسی در منطقه «نقاره‌خانه ری» همسویی دارد. بازگشت روان
مردگان به جهان زندگان در آثار دیگر هدایت نیز نظر نگارندگان را پشتیبانی می‌کند که معتقدند: «این زن

چهارمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در
فرهنگ، زبان و ادبیات فارسی

The 4th National Conference on Innovation and
Research in Persian culture, language and literature

می تواند همان "نجیب زاده دیلمی" باشد که در نقاره خانه ری به خاک سپرده شده، از سوی هدایت باز آفریده شده است (حسن لی، کاووس، نادری، سیامک، ۱۳۹۷)

هوا دوباره ابرو باران خفیفی شروع شده بود.

بوف کور ص ۲۲

این معنی که : هوا ابری بود و باران خفیفی شروع شده بود، در لحظه ی اول به ذهن متبادر نمی شود.

۴- تعقید معنوی:

آن است که فهم مقصود اصلی کلام به دلایل تخیلات دور از ذهن و کنایات دور و دراز وبعید و اشارات مبهم دشوار باشد (شمیسا، سیروس، ۱۳۸۳: ۱۳ و همایی، جلال الدین، ۱۳۷۳: ۱۹).

این انعکاس سایه ی روح که در حالت اغماء برزخ بین خواب و بیداری جلوه می کند کی پی خواهد برد؟

بوف کور ص ۳

فهم چنین جمله ی چند لایه و با ابعاد گوناگون فلسفی برای یک خواننده ی معمولی رمان بسیار مشکل است.

نشان شوم آن تا زنده ام، از روز ازل تا ابد تا آنجا که خارج از فهم و ادراک بشر است زندگی مرا زهرآلود خواهد کرد.

بوف کور ص ۳

چهارمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در
فرهنگ، زبان و ادبیات فارسی

The 4th National Conference on Innovation and
Research in Persian culture, language and literature

در این جمله اگر فضا را یک بعدی در نظر بگیریم و آن را معطوف به دنیای مادی بدانیم محدوده‌ی زمانی زنده بودن انسان با محدوده‌ی ازل تا ابد همخوانی ندارد، اما اگر منظور از زنده بودن همان جاودانگی روح انسان باشد که این معنی به احتمال زیاد نزدیک به مقصود نویسنده است، مشکلی وجود نخواهد داشت. از آنجا که بوف کور جزو آثار روانی و از نظر اسلوب جزو داستان های سور ریا لیستی محسوب می شود در این داستان ها، تظاهرات روح یا ناخودآگاه مطرح است. نویسندگان این گونه آثار سعی در ورود به دنیای مبهم و مجهول روح و خفایای ناخودآگاه داشته اند و از این رو توصیفات و تجربیات آنان در بسیاری از موارد شبیه به هم است.
(شمیسا، سیروس: ۱۳۷۶)

مثل ماده‌ی مهر گیاه بود که از بغل جفتش جدا کرده باشند.

بوف کور ص ۹

هر چند که معنی جمله‌ی قبل از این « مثل این بود که تن او را از آغوش جفتش بیرون کشیده باشند » تا حدودی قرینه‌ای است برای راهنمایی خواننده به مفهوم اصلی اما بسیار سخت برای فهم این جمله‌ی

چهارمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در
فرهنگ، زبان و ادبیات فارسی

The 4th National Conference on Innovation and
Research in Persian culture, language and literature

توصیفی، اما باز بدون دانستن معنی اصلی مهر گیاه و ویژگی و نوع کاربرد آن در متن های ادبی فهم آن بسیار دشوار است.

مثل انعکاس خنده ای بود که از میان تهی بیرون آمده باشد.

بوف کورص ۹۴

جمله ی فوق توصیفی بسیار زیبا اما دیر فهم و مشکل است.

این پنجره ها به چشم های گیج کسی که تب هذیانی داشته شبیه است.

بوف کورص ۲۴

باز هم جمله ای توصیفی بسیار زیبا و مبتکرانه اما دیر فهم و مشکل که خواننده برای فهم و درک و لذت بردن از آن باید قدری تامل و تجسم و اندیشه به خرج دهد.

من تکان خوردم هر دوی آنها جیر جیر کردند و با هم پریدند.

زنده به گور ص ۳۴

در دیگر آثار شاهدهی یافت نگردید.

چهارمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در
فرهنگ، زبان و ادبیات فارسی

The 4th National Conference on Innovation and
Research in Persian culture, language and literature

در این عبارت اگر به تنهایی و بدون توجه به سطرهای پیش از آن خوانده شود، خواننده فکر می کند که نویسنده درباره‌ی دو جیرجیرک سخن گفته حال آن که در این جا سخن از دو پرنده است که به طور معمول جیک جیک می کنند نه جیر جیر.

۱- تنافر حروف و کراهت در سمع : گاهی قرار گرفتن حروف در یک کلمه به نحوی است که تلفظ را دشوار می کند مانند اشکالاتی که در خواندن بعضی از کلمات در شعر پدید می آید که دلیل آن رعایت وزن از سوی شاعر بوده که ناگزیر تلفظ آن مغایر با حالت عادی آن ادا می گردد، معمولا آن گروه از حروف که تلفظ آن ها به دلیل اشکالات فوق الذکر مشکل می باشد را در فارسی « گران سنگ » می گوئیم (شمیسا، سیروس، ۱۳۸۳؛ ص ۱۰ و همایی، جلال الدین، ۱۳۷۳: ص ۱۹)

شاهدی یافت نگردید.

نتیجه گیری:

نتایج تحقیق نشان می دهد:

۱- غرابت استعمال در چهار اثر (بوف کور، زنده بگور، سگ ولگرد و وغ وغ ساهاب) دیده می شود و تعقید لفظی و مخالفت با قیاس در یکی از آثار به ترتیب (بوف کور و وغ وغ ساهاب) دیده می شود. (طبق جدول ذیل)

چهارمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در
فرهنگ، زبان و ادبیات فارسی
The 4th National Conference on Innovation and
Research in Persian culture, language and literature

۲- مخالفت با قیاس تنها در اثر و غوغا و ساهاب و تعقید لفظی در بوف کور و تعقید معنوی در بوف کور و همچنین زنده به گور دیده می شود. (طبق جدول بالا)

۳- تعقیدات معنوی به کار رفته در عین مشکل و دیر فهم بودن توصیفات بسیار زیبا و مبتکرانه اند که قوه تفکر و خیال خواننده را فعال می سازد و توانایی نویسنده را در خلق اثر مضاعف می نماید.

چهارمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در
فرهنگ، زبان و ادبیات فارسی

The 4th National Conference on Innovation and
Research in Persian culture, language and literature

ردیف	نام عیب	تعداد کل	آثار
۱	مخالفت با قیاس	۵	وغ وغ ساهاب
۲	غرابت استعمال	۷	بوف کور- زنده به گور- سک و لگرد -وغ وغ ساهاب
۳	تعقید لفظی (ضعف تالیف)	۴	بوف کور
۴	تعقید معنوی	۶	بوف کور- زنده به گور
جمع		۲۲	۴

در پایان میتوان گفت که عیوب فصاحت محل فصاحت کلام و کلمه است که عموماً در کتب بلاغی عربی و فارسی از آنها یاد شده است اما در برخی از آثار بزرگان ادب میتوان استثناهایی سراغ گرفت که با وجود پیدایش عیوب فصاحت اثر منظوم یا مثنوی همچنان تاثیر خویش را دارا است و به جرات می توان گفت که این عیوب خود یک حسن محسوب میگردد و خود موجب زیبایی و تأثیرگذاری کلام می شود و نویسنده می تواند از این موارد به منزله شگرد مفید بلاغت سود بجوید؛ برای مثال، مخالف قیاس دستور سخن بگوید و کلامی نو و برجسته بیافریند، یا خشم و رنج و اعتراض را با کلامی ناخوشایند و خشن (کراهت در سمع و تنافر حروف) بیان کند تا تناسب حس و زبان را رعایت کرده باشد، یا تعقید را چنان زیبا به کار گیرد که آن را ابهام هنری بنامند. آنچه که در آثار هدایت با نام ابهام، تعقید، پیچیدگی و .. یافته ام بی تردید همان ناخودآگاه گویی هایی است که افق شناخت بشر را به طور محسوسی می گستراند و انسان را از واقعیت عملی و محدود دور می نماید. شاید هم در زمان نوشتن قید و بند عقل از میان رفته و در حالتی مانند خواب و جنون ذهن ناهشیار و چند لایه ای هدایت به کار می افتد و قلم را که در چنین حالتی به دست گرفته پیام های عالم

چهارمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در فرهنگ، زبان و ادبیات فارسی

The 4th National Conference on Innovation and Research in Persian culture, language and literature

ناهشیاری را ثبت کرده و دیگر هجومی از کلمات بدون آن که بتوان از آن جلوگیری کرد روی داده است. روشن است در این حال تعقید ساختاری و درونی، تکرار، تناظر حروف، غرابت استعمال و .. جایی نخواهد داشت، هرگاه ذهن در انفعالی ترین حالت خود قرار گیرد انسان از دنیای روزمره گی جدا می شود و مجالی برای مباحثی چون معانی باقی نمی ماند واز سویی خدشه ای نیز بر فصاحت و بلاغتش وارد نمی سازد و نمیتوان عیوب مذکور را در کنار بزرگی اثر برجسته شمرد. شاید توصیفات منحصر به فرد و ویژه ی خود هدایت، تکرار فعل ها در برخی مواقع که احساس می شود یک نوع عجله و شتاب زدگی در نویسنده ریشه دوانده – همان هجوم واژگان از دنیای ناخودآگاه نویسنده – که باعث شده خواننده هیچگاه سررشته ی کلام را از دست ندهد و همچنان وی را در اوج خلق شاهکارهای ادبی نگه داشته است و نمیتوان خرده ای بر قلم زیبایش گرفت و چه بسا همین برشمردن عیوب خود دال بر قدرت بی بدیل وی در خلق اثری باب میل خوانندگان چه در همان عصر و چه مخاطبان امروزی است که ذهن خواننده را همسو با کشمکش های درونی هدایت کرده، در کل فضایی انتزاعی و مشترک از جنس ابهام و محاقی از رنگ خاکستری آثار هدایت را در بر گرفته که از آن می توان به دنیای شبانه هدایت تعبیر کرد که به بافت روانی آثار برمی گردد.

منابع و ماخذ:

• کتاب ها:

شمیسا، سیروس؛ معانی و بیان ۱؛ قم؛ پیام نور؛ چاپ سیزدهم؛ ۱۳۸۳.

هدایت، صادق؛ زنده بگور؛ تهران؛ جامه دران؛ ۱۳۸۳.

چهارمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در
فرهنگ، زبان و ادبیات فارسی

The 4th National Conference on Innovation and
Research in Persian culture, language and literature

.....؛ سگ ولگرد؛ تهران؛ جامه دران؛ ۱۳۸۳.

.....؛ وغ وغ ساهاب؛ تهران؛ جامه دران؛ ۱۳۸۳.

.....: بوف کور، نسخه چاپخانه سپهر، بهمن ماه ۱۳۵۱

همایی، جلال الدین؛ فنون بلاغت و صناعات ادبی؛ تهران؛ نشر هما؛ چاپ دهم؛ ۱۳۷۳

نشریات:

- سهراب نژاد؛ علی حسن؛ پناهی؛ مریم؛ "بررسی تطبیقی عناصر گوتیک در گودال و آونگ ادگار آلن پو و گجسته دژ صادق هدایت"؛ مجله مطالعات داستانی: تابستان ۹۳؛ سال دوم - شماره ۴
- باقری، مهتری؛ "تاریخ زبان فارسی"؛ انتشارات دانشگاه پیام نور: دی ۹۳؛ ص ۵۹-۶۰
- آتش سودا، محمد علی؛ "سبک نثر داستانی هدایت"؛ پژوهش‌های نقد ادبی؛ شماره ۴؛ زمستان ۹۶
- شمیسا؛ سیروس و بهنام؛ رسول؛ "عیوب فصاحت در کتاب راحه الصدور وایه السرور"؛ سبک شناسی نظم و نثر فارسی شماره ۱۰؛ زمستان ۸۹
- شمیسا، سروش، داستان یک روح نامه های هدایت به شهید نورانی، نگاه نو. شماره ی ۹، دوره ی جدید.
- فقیه ملک مرزبان، نسرين و آهنگران، زهرا، "آیرونی در داستان‌های کوتاه صادق هدایت"؛ مجموعه مقالات همایش متن پژوهی ادبی آذر ۱۳۹۷
- حسن لی؛ کاووس و نادری؛ سیامک؛ "تبارشناسی زن اثیری در بوف کور صادق هدایت بر پایه کشفیات "نقاره‌خانه ری" فصلنامه پژوهش‌های ادبی دوره ۲۲ شماره ۷۵ بهار ۱۳۹۷ صفحه ۴۱ تا ۶۰"

چهارمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در
فرهنگ، زبان و ادبیات فارسی

The 4th National Conference on Innovation and
Research in Persian culture, language and literature

- پشت دار، علی محمد و آزادی مقدم، پروین، "نقدی بر زیبایی شناسی عیوب کلام با ذکر شواهدی از اشعار احمد شاملو و نیما یوشیج"، ادبیات پارسی معاصر، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال اول، شماره دوم، پاییز و زمستان ۱۳۹۰
- خانلری، پرویز، سوررئالیسم، مجله ی سخن، دوره ی هفدهم.

برادر عزیزتر از جانم

تو تکرار نشدنی ترین اتفاق روزگاری

که شاید تا سالیان سال برای کسی رخ ندهد

و من روزی هزاران بار خدا را شاکرم

که در این بُرهه از تاریخ

بودنت را لمس میکنم